

УДК 159.942.2:316.772.4-057.87

Р. М. Білоус, Р. М. Кочергін

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТА НА РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті наводиться теоретичний аналіз структури комунікативної компетентності та її зв'язку з емоційною сферою особистості; емпірично досліджується співвідношення комунікативної компетентності і емоційної сфери студентів Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського.

Ключові слова: емоційна сфера; комунікативна компетентність; комунікативний потенціал; комунікація.

Постановка проблеми. Комунікація — необхідна умова життя в соціумі, що сприяє задоволенню фізичних і соціальних потреб особистості за рахунок кооперації з іншими людьми, повноцінному розвитку не тільки окремих психічних функцій, процесів і властивостей, а й особистості в цілому. Ефективність спілкування забезпечує комунікативна компетентність, яка має особливе значення для успішної взаємодії студентів із викладачами та між собою для формування професійних якостей, здобуття знань, умінь і навичок спеціаліста. Емоційна нестійкість може викликати труднощі соціалізації у студентській групі, завадити формуванню комунікативної компетентності.

Проблемою даної статті є вивчення впливу емоційної сфери на комунікативність студентів. Теоретичне значення розв'язання цієї проблеми полягає у побудові адекватної моделі формування комунікативної компетентності сучасної молоді, а практичне — у пошуках засобів і способів наближення реальної структури формування комунікативної компетентності до суспільно бажаної, яка б забезпечувала гармонійний розвиток особистості.

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень. Одним із перших на важливості уміння правильно побудови спілкування наголошував Сократ, створивши діалогічний метод пізнання правди — маевтику, що передбачає допомогу «народженню» знання шляхом поста-

новки питань, відповідаючи на які людина сама знаходить відповідь (Лосев О. Ф., 1969). На сучасному етапі процеси глобалізації, розвиток великого бізнесу, технічних засобів передачі інформації та техніки в цілому зумовили виокремлення комунікації у самостійний об'єкт соціальних наук (Борисньов С. В., 2003). У філософії та лінгвофілософії з'явився напрям комунікативної філософії з ідеєю ідеальної комунікації (трансцендентна прагматика і трансцендентна риторика), де наголошується на толерантності та ефективності комунікації між різноманітними суспільними осередками, організаціями, установами завдяки засвоєнню більшістю людей риторичних умінь і навичок (Чепіга І. П., 2000).

Оскільки в суспільстві відбуваються принципові соціально-економічні зміни, то сама організація навчально-виховного процесу ВНЗ має спрямуватись на те, щоб адекватно реагувати на ці зміни і формувати у студентів ті соціокультурні цінності, які реформоване суспільство вже виробило. Тому на сучасному перехідному етапі розвитку суспільства з'ясування проблеми формування комунікативної компетентності є **актуальним** і необхідним як для викладачів, так і для самих студентів. **Завданням статті** є здійснення теоретико-емпіричного аналізу проблеми взаємозв'язку емоційної сфери з комунікативною компетентністю студентів.

Існують різні підходи до розуміння комунікативної компетентності у сучасній психології: комунікативну компетентність

як готовність до діяльності розглядає Д. М. Узнадзе; як комплекс особистісних якостей – представники особистісного підходу (Г. Айзенк, Г. Олпорт); Е. Берн визначає комунікативну компетентність через Я-стан; Л. А. Петровська, К. К. Платонов – як здібності особистості. Державний стандарт початкової загальної освіти конкретизує поняття комунікативної компетентності як здатність особистості застосовувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з людьми, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями (2011). Проявляється компетентність особистості у комунікативній діяльності або комунікативних актах (Бацевич Ф. С., 2005) відповідно до певної стратегії, яка полягає у доборі мовних засобів комунікації, виборі тональності спілкування, формуванні певної психологічної атмосфери взаємодії комунікантів та їх намірів.

Виокремлено різні типи стратегій спілкування. Власне комунікативна стратегія включає правила і послідовність комунікативних дій, яких дотримується адресант; змістова стратегія – покрокове змістове планування мети з урахуванням наявного «мовного матеріалу» (мовного коду) в межах кожного кроку комунікації; кооперативна стратегія втілюється в інформативні та інтерпретативні діалоги (полілоги) – поради, обмін думками, розповіді, повідомлення; некооперативна проявляється у конфліктах, суперечках, претензіях, погрозах, ухиляннях від відповіді. Стратегія спілкування складається із комунікативних інтенції, мети та компетентності особистості. Вибір стратегій залежить від багатьох чинників: віку, статі комунікантів, їх соціальних ролей, комунікативних здібностей та вмінь, національно-культурної належності, а також передбачає певну тактику (Янко Т. Е., 1999, с. 35 – 45).

Комунікативна компетентність як стабільне цілісне утворення складається з систем комунікативних властивостей і комунікативного потенціалу особистості, що формуються у процесі спілкування під

впливом певних факторів та закріплюються у структурі особистості (Бодальов О. О., 1996). Стабільність комунікативної структури проявляється в індивідуально-психологічних особливостях конкретного індивіда під впливом чинників, серед яких важливе місце займають спосіб життя людини, соціальні ситуації тощо.

Ядро комунікативної структури особистості складають комунікативні властивості – стійкі характеристики особливостей поведінки людини в сфері спілкування, значущі для її соціального оточення. Конкретна особистість включається в систему спільної діяльності з іншими людьми, що і закріплює накопичені способи участі у спілкуванні.

Комунікативний потенціал визначає комунікативні можливості особистості як систему соціально-психологічних властивостей, що забезпечують той чи інший характер спілкування (Лісіна М. І., 1986). Комунікативні здібності є комплексним багаторівневим особистісним утворенням, сукупністю комунікативних характеристик особистості, а також її соціально-перцептивних і операційно-технічних знань та вмінь щодо регуляції протікання комунікативної діяльності. У структурі комунікативних здібностей виокремлюють такі блоки: особистісний, соціально-перцептивний, операційно-технічний (Леонтьєв О. О., 2005). Всі структурні компоненти комунікативних здібностей виступають в нерозривній єдності, забезпечуючи регуляцію процесу спілкування.

Комунікативна компетентність пов'язана з емоційною сферою. Емоції відображають у формі безпосереднього переживання значущість явищ і ситуацій, виступаючи одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, спрямованої на задоволення актуальних потреб (Леонтьєв О. М., 1978). Генетично обумовленим чинником емоційної сфери є її стійкість, тобто рівень нейротизму, який визначає співвідношення між силою подразника і

глибиною переживання відповідного емоційного стану (Айзенк Г. Ю., 1999). Високий рівень нейротизму студентів обумовлює високу чутливість до невідповідності між наявними комунікаціями та потребами, що може ускладнити соціалізацію студентів, зумовити соціальну ізоляцію. Достатня комфортність, позитивний емоційний фон ситуацій спілкування сприяють гармонійному розвитку юнацтва, формуванню активної життєвої позиції, адекватної самооцінки, зміцненню зв'язків з іншими соціальними групами суспільства, що дозволяє здобувати комунікативні вміння та навички у ситуаціях спілкування, розвивати комунікативну компетентність.

Результати емпіричного дослідження. Узагальнюючи результати теоретичного вивчення проблеми комунікативної компетентності студентів можемо зробити висновок, що її основою є комунікативні здібності. Для їх вивчення використано методикою «Оцінка комунікативних та організаторських схильностей» (В. В. Синявського; Б. А. Федоришина), для дослідження емоційної сфери – методикою «Шкала емоційної стабільності-нестабільності (нейротизму)» Г. Ю. Айзенка (Карелін А. М., 2007). Дослідно-експериментальна робота виконувалася у квітні 2013 року на базі Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського. Загалом в експерименті брали участь 86 студентів груп ПС-11-1, ПС-12-1, ДЗ-11-1, ДЗ-12-1.

Результати дослідження комунікативних здібностей засвідчують низький

рівень у 30%, нижче середнього рівня – у 18% вибірки, що характеризує скутість студентів у нових колективах, труднощі зі встановленням контактів, безініціативність у суспільній діяльності. Середній рівень комунікативних здібностей виявлено у 28% досліджуваних, високий рівень їх розвитку наявний у 4%, дуже високий – у 20% студентів, які вказують на достатню контактність, ефективність у ситуаціях спілкування.

Щоб з'ясувати відповідність показників комунікативних здібностей рівню нейротизму, як вродженому чиннику емоційної сфери, вибірка була розділена відповідно до рівнів розвитку комунікативних здібностей. Згідно отриманим даним за методикою «Емоційна стійкість-нестійкість (нейротизм)» Г. Ю. Айзенка емоційно стійкими є 6% від загальної вибірки (належать до групи із розвинутими комунікативними здібностями). 46% загальної вибірки характеризується середньою емоційною стійкістю, із них 78% досліджуваних мають високий рівень комунікативних здібностей. 28% загальної вибірки відзначаються емоційною нестійкістю, що обумовлює їх високу чутливість, тривожність, схильність до депресій, із них 79% властива низька комунікативність. Проаналізуємо взаємозв'язок рівнів нейротизму та комунікативних здібностей (таблиця 1).

Узагальнення даних дослідження засвідчує відповідність стійкості та середньо-стійкості емоційної сфери розвинутих комунікативним здібностям студентів і наявність нейротизму в осіб із

Таблиця 1

Співвідношення рівнів нейротизму та комунікативних здібностей

Ступінь нейротизму	Стійкі	Середньо-стійкі	Нестійкі
Комунікативні здібності			
Дуже високий, високий і середній рівні	12.5%	75%	12.5%
Нижче середнього та низький рівні	0%	31%	69%

низьким рівнем комунікативності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження встановлено: комунікативні здібності, вміння та навички зумовлюють комунікативний потенціал особистості, який у об'єктивній ситуації спілкування проявляється у комунікативних властивостях, разом із наявними правилами актуального спілкування формуючи комунікативну компетентність особистості. Основою комунікативної компетентності студентів є комунікативні здібності, високий рівень яких забезпечує емоційна стійкість. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні вікової динаміки комунікативної компетентності та розробці програми тренінгових занять щодо розвитку комунікативних властивостей.

Література

1. Айзенк Г. Ю. Структура личности: Пер с англ. — СПб.: Ювента / Г. Ю. Айзенк. — М. : КСП+, 1999. — 464 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник / Ф. С. Бацевич. — К. : Видавничий центр «Академія», 2005. — 344 с.
3. Бодалев А. А. Психология общения / А. А. Бодалев. — М. : Воронеж, НПО «МОДЕК», 1996. — 256 с.
4. Бориснев С. В. Социология коммуникации [Текст] : учебное пособие для вузов / С. В. Бориснев. — М. : ЮНИТИ, 2003. — 270 с.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP110462.html
6. Карелин А. М. Большая энциклопедия психологических тестов / А. М. Карелин. — М.: Эксмо, 2007. — 416 с.
7. Леонтьев А. А. Психология общения: учебное пособие / А. А. Леонтьев. — 3-е изд. — М. : Смысл, 2005. — 368 с.
8. Леонтьев А. Н. Эмоции / А. Н. Леонтьев, К. В. Судаков. — БСЭ. — Т. 30. — М.: Прогресс, 1978.— 169 с.
9. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза

общения: учебное пособие / М. И Лисина. — 3-е изд. — М. : Педагогика, 1986. — 136 с.

10. Лосев А. Ф. История античной эстетики: Софисты, Сократ, Платон / А. Ф. Лосев. — М. : Искусство, 1969. — 680 с.

11. Чепіга І. П. Риторика // Українська мова : енциклопедія / І. П. Чепіга. — К.: Українська енциклопедія, 2000. — 492 с.

12. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии (на материале русского языка) / Т. Е. Янко // Вопросы языкознания. — 1999. — № 4. — С. 35 — 45.

Р. Н. Белоус, Р. М. Кочергин

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ СТУДЕНТА НА РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье приведен теоретический анализ структуры коммуникативной компетентности и ее связи с эмоциональной сферой личности; эмпирически исследуется соотношение коммуникативной компетентности и эмоциональной сферы студентов Кременчугского национального университета имени Михаила Остроградского.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность; коммуникативный потенциал; коммуникация; эмоциональная сфера.

R. Bilous, R. Kochergin

THE INFLUENCE OF THE EMOTIONAL SPHERE OF STUDENTS ON THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION COMPETENCE

The article includes theoretical analysis of the structure of communication competence. The brief outline of history of development of views on the meaning of communication in the life of a person and modern theoretical approaches to the definition of communication competence are presented. The notion of communication strategy is analysed with its meaning, types and structure, the latter one including communication competence. It is defined that communication abilities, skills and acquired habits determine communication potential of a personality, that is revealed in communication features in an objective situation of communication. Together with existing rules of actual communication it forms communication competence of a personality. It is verified that the basis of communication competence is communication abilities. Emotional sphere is defined as one of the main means of internal regulation of mental

activities and behavior, directed to the satisfaction of the actual needs. Special attention is given to the level of emotional stability as a genetically determined factor of emotional sphere that defines the ratio between the force of irritator and the depth of arousal of relevant emotion. The empirical investigation includes verifying the connection of communication abilities and emotional sphere within students of Kremenchuk M. Ostrogradskogo National University. The generalization of research data shows the correspondence between stability and medium-stability of emotional sphere with developed communication abilities of students and existence of neurotism among people with low level of communicativeness.

Key words: *communication competence; communication potential; communication; emotional sphere.*

Рецензенти:

Поясок Т. Б. — д. пед. н., проф.,
Машченко Н. І. — к. психол. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013